

GORNJI BOGIĆEVCI — SKICE ZA MONOGRAFIJU POHARANOGA NASELJA GRADA

VITOMIR BELAJ (ur.)
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

UDK 39(02)
Prihvaćeno: 01. 09. 2003.

UVOD

Skupina studenata IV. godine etnologije¹ provela je u travnju 1999. godine u sklopu seminara iz opće etnologije kraće terensko istraživanje u Gornjim Bogićevcima. Premda osnovni cilj nije bio prikupljanje podataka, nego vježbanje prikupljanja podataka u neobičnim uvjetima (ratne traume još ni izdaleka nisu bile zaliječene), zapisano gradivo činilo mi se vrijednim objave.

Studenti su si međusobno podijelili zadatke, no pokazalo se da su emocije odvodile kazivače u druge teme tako da su rezultati ispali prilično heterogeni. Stoga sam redigirao gradivo tako da sam konstruirao nove cjeline s njihovim naslovima kojima sam dodao imena zapisivača. Podatke koje su prikupili drugi zapisivači dodani su sitnijim slogom i također su opremljeni imenima zapisivača.

Prof. dr. sc. Vitimir Belaj

OPĆENITO O GORNJIM BOGIĆEVCIMA

(Valentina Ćuk, Aleksandra Jagetić, Helena Strugar,
Željka Štefiček, Danijela Župetić)

Gornji Bogićevci nalaze se u zapadnoj Slavoniji, u županiji Brodsko - posavskoj. Od županijskoga središta - Slavonskoga Broda - udaljeni su sedamdesetak kilometara. U okolici je nekoliko središta, od kojih su najveću ulogu imali Okučani i Nova Gradiška. Prije rata su to bili centri za zapošljavanje, a u vrijeme rata Nova Gradiška bila je utočište izbjeglome stanovništvu. Iako je na ovome području etnička slika danas dosta izmijenjena, u Gornjim Bogićevcima, jednako kao i prije rata, živi većinom hrvatsko katoličko stanovništvo. Uz iznimku Dragalića i Gorica, u kojima su Hrvati također bili većina, sva susjedna sela bila su većinom srpska (Kosovac, Smrtić, Ratkovic, Trnava, Medari, Poljane, Donji Bogićevci). Ta je činjenica vidljiva i danas kada

¹ Iva Belaj, Marina Bender, Margareta Biškupić, Valentina Ćuk, Renata Devetak, Marina Dukić, Aleksandra Jagetić, Tihana Jurić, Sandra Meštrović, Maja Pasarić, Lidija Rađa, Toni Roca, Helena Strugar, Željka Štefiček, Romina Žuber, Danijela Župetić

se, nakon domovinskoga rata, primjerice, u Kosovcu (za razliku od Gornjih Bogićevaca) još uvijek mogu vidjeti nerazrušene stare kuće. (Ćuk, Štefiček)

Okučani, obližnje središte, danas su nastanjeni pretežno izbjeglicama iz Banje Luke koji žive uglavnom u napuštenim srpskim kućama. Žive od humanitarne pomoći, malo obrađuju vrtove. Osim iz Banje Luke, u Okučanima žive ljudi koji su došli iz Vojvodine i Jajca. Dvije obitelji vratile su se u Ilok, Banjolučani se još ne vraćaju. Polja oko Okučana još su uvijek minirana te zbog toga i ovisе o humanitarnoj pomoći. Pilana koja je prije rata zapošljavala velik dio stanovništva, nije obnovljena nakon *Bljeska*. U Okučanima postoje samo osnovna škola i vrtić. U srednju školu djeca idu u Novu Gradišku i Novsku. Katolička crkva bila je u ratu potpuno razrušena. Na njezinu mjestu, koje su buldožerima izravnavali sa zemljom, bila je za vrijeme rata uređena tržnica (*pijaca*). (Strugar, Župetić)

Područje župe Gornji Bogićevci obuhvaća, uz same Gornje Bogićevce, još i naselja Kosovac, Smrtić, Ratkovac, Trnava, Medari, Dragalić, Poljane, Donji Bogićevci i Gorice. No samo su Gornji Bogićevci i Dragalić imali većinsko katoličko stanovništvo, dok su ostala naselja prije rata imala većinsko srpsko stanovništvo. (Štefiček) Smrtić i Ratkovac su, primjerice, bila čista srpska sela, a u Trnavi su samo 4 kuće bile hrvatske, u Medarima 5-6. (Strugar, Župetić)

Hrvati su poslije Drugoga svjetskoga rata bili pod strašnim pritiskom, šikanirali su ih zbog glupih političkih razloga, bilo je čak i političkih zatvorenika iz ovog sela, dosta ih se iselilo odnosno bježalo preko granice između 1956. i 1964. god. (granice su se otvorile 1964.), ima ih čak i u Australiji. Primjerice, hrvatski đaci dobivali vrlo slabe ocjene te se zbog toga nisu mogli upisivati na bolje škole. (Strugar, Župetić)

Inače, ovo je i prije bio prostor (i)migracija. Kako smo čuli, sredinom 50-ih godina dolazi skupina Hrvata iz Jajca (u kojoj se nalazio i g. Baković), a u razdoblju od 1965. do 1975. doseljavaju se Srbi s područja Donjega Vakufa. Obitelj gospođe Zdunić doselila je 1932. iz Like. Do početka rata odnosi između Hrvata i Srba bili su skladni i, prema riječima g. Bakovića, *nije bilo kuće koja nije imala svog Srbina*. Pokazalo se da je gospođa Zdunić pravo vrelo poslovice, pa je i na ovu temu dala komentar: *Ni u tikvi suda, ni u Vla'u druga*. (Štefiček)

Srbi, koji su živjeli u Gornjim Bogićevcima, bili su doseljenici iz Bosne, kupovali su kuće prije rata. Doselili su nakon drugoga svjetskoga rata između 1960.-1975. godine (ti su doseljenici bili *četnici najgore vrste*, kako je kazivačica rekla Aleksandri Jagetić). U selu je osim Hrvata i Srba bilo i Talijana, Čeha, Poljaka, svi su se vratili nakon *Bljeska*. Oni danas više ne govore talijanski i češki, samo im prezimena pokazuju njihovo podrijetlo. (Strugar, Župetić)

Ništa njihova nije ostalo sačuvano, nisu očekivali tolika razaranja. Inače su prijateljevali sa Srbima, bilo je miješanih brakova (ima ih i danas), žene koje su bile udane za Srbina pobjegle su s njima, a muševi čije su žene bile Srpkinje ostali su, a one su otišle. Srbi su Hrvate zvali *Šokcima*, što su ovi osjećali kao nešto vrlo pogrdno (ne smatraju se Šokcima, nego Posavcima). Stanovništvo je bježalo u Novu Gradišku, u selu je ostalo nešto stanovnika, od kojih je spašeno samo troje, a ostali su bili ubijeni na mučan način. (Strugar, Župetić)

STANOVANJE U GORNJIM BOGIĆEVCIMA

(Valentina Ćuk, Željka Štefiček)

Gornji Bogićevci su planirano seosko naselje uličnoga tipa, a prema riječima jedne kazivačice zbroj duljina svih ulica iznosi oko 6 km.

Iako su smješteni na rubu Posavine, ljudi Gornje Bogićevce smatraju brdskim selom. Nastanak imena nije im poznat, kao ni starost sela. Selo je isprva bilo nešto sjevernije, u šumi *Gornjak*, ali ne znaju kada je premješteno na današnje mjesto. Župna crkva Sv. Duha utemeljena je 1789. godine. Prijašnja je bila u *Gornjacima*, a bilo je i jedno selo u *Tunkovima* (područje oko stare crkve). Ne znaju zašto toga sela više nema i jesu li oni možda potomci njegovih stanovnika. Ne znaju kada je selo naseljeno, ali se zna da su došli, i još dolaze, iz raznih krajeva (Zagorje, Kordun, Lika, a danas iz Bosne - Jajce, Podmilačje). Ovi najnoviji doseljenici sada čine već oko 30-40% stanovništva Gornjih Bogićevaca. (Devetak, Roca)

Granice sela znaju se po potocima *Starča* i *Kosović* do kojih je njihova zemlja, a *Draljevac* ih je dijelio od *Smrtića* i *Ratkovaca* kojima je pripadao prostor iznad te vode. *Draljevac* dijeli i Gornje od Donjih Bogićevaca. Netko je mogao imati njivu i na drugoj strani, ali znalo se dokud može ići stoka. (Devetak, Roca)

Nazivi seoskih ulica su *Novi kraj*, *Karlovac*, *Stari kraj*, *Doljnjak*, *Orašje* i *Podgaj*. Nalaze se u zapadnoj Slavoniji, županija Brodsko - posavska. Od županijskog središta - Slavenskog Broda - udaljeni su 70-ak km. U okolici je nekoliko centara od kojih najveću ulogu imaju Okučani i Nova Gradiška. Župni dvor i vatrogasni dom s poštom su nakon rata obnovljeni i u funkciji, dok to nije slučaj s crkvom i osnovnom školom koji se još grade. Potok *Starča* jedini je vodeni tok u blizini, a i on ponekad ljeti presuši.

Ulice *Stari kraj* (iz koje su svi naši kazivači) i *Doljnjak* mještani smatraju najstarijim dijelom. Na *Doljnjaku* je nekada bio bunar i jama gdje se pralo rublje. Danas su tu svega tri-četiri kuće. Prema kazivanju, u tom dijelu sela bila su *kućišća* iz kojih je krenulo širenje stanovnika prema Novome kraju, i to kada je u doba Marije Terezije sagrađena cesta prema Novoj Gradiški.

Za domovinskoga rata veći je dio Gornjih Bogićevaca bio razrušen, čime su svrstani u petu i šestu kategoriju oštećenja. U Goricama (također župa G. Bogićevci) je već 1995. godine službeno započela obnova zapadne Slavonije i već su se iste godine vratili prvi ljudi. Pri obnovi se slijedio prijašnji oblik sela, a ni u obliku kuća nema mnogo promjena. O obnovi će više riječi biti nešto kasnije. Bitno je reći da je obnova službeno gotova, ali većina kuća ne izgleda dovršeno budući da ljudi nemaju novca za daljnje uređenje (fasade, gospodarske zgrade).

ORGANIZACIJA OKUĆNICE NEKAD I DANAS

Kao što je već spomenuto, u današnjoj prostornoj organizaciji u naselju nema mnogo razlika u odnosu na razdoblje prije rata. Kuće su uz cestu i većinom prizemnice, kao i prije. Naravno, to ne znači da nema iznimaka, pa se može naći i katnica. Neki su nuždu izgradnje nove kuće nakon rata iskoristili za neke preinake. To je, primjerice, jače uvlačenje kuća od ceste, a ima i lavića na ogradi te neobičnih tlorisa i vrtića pred kućom koji pokušavaju unijeti mediteranski ugođaj u zapadnu Slavoniju. Razlika u odnosu na prijašnje stanje je u tome što je prije više kuća bilo orijentirano *fronta putu* (t.j. dužom stranom uz cestu), dok su danas kuće većinom (ili barem u jednakom broju) *čelo putu* (zabatom uz cestu).

Komad zemlje na kojem se namjerava osnovati domaćinstvo je *plac*. Između kuća su prema cesti bile ograde (prvo drvene, a zatim željezne). *Vratica* su bila manja vrata za ljude, a *kapija* veća za kola i marvu. Danas su neke kuće potpuno otvorene prema cesti. Iza ograde je *avlija*, ograđena (prije drvenom, a danas žičanom ogradom) s obje strane, jer je svatko ograđivao svoju desnu stranu. S donje strane bio je plot od drvenih stupova i šiblja, a iza njega voćnjak, odnosno *šljivik* (u kojem je bilo raznih voćaka) i vrt. Ispred kuća nisu bili cvjetnjaci. Ne znamo za ostale ulice, ali u Starom kraju su sve kuće do 1959. g. ispred imale orah. Tada su zbog uvođenja struje s jedne strane orasi porušeni, dok su s druge pravili hlad i donosili plod do domovinskoga rata. Kazivači nisu poznavali tumačenja o sretnom i nesretnom drveću, te su kao razlog sadnje oraha naveli hlad i hranu. Umjesto cvjetnjaka poslužila je pokoja tegla s cvijećem te jorgovani. Danas pred kućom neki sade raznoliko cvijeće.

Imanje se sastojalo od stambenoga dijela, gospodarskoga dijela, *dvorišča* i *bašče* koja je bila posebno, a *šljivik* opet posebno. ... Ulazilo se prvo u dvorište, a tek iz dvorišta u kuću. Bilo je i kuća na ključ. Glavna vrata, za voz, zovu se *ajnfort*. *Ganak* je bio otvoren, a kada su ga počeli zazidavati, onda su to nazvali *ljetna kuhinja*. ... Gospodarske su zgrade bile odvojene od stambene, ali po

pemskom (češkom) *sistemu* mogle su biti s njom sastavljene, a mogle su i sve gospodarske zgrade biti pod jednim krovom (svinjac, do njega kokošinjac itd.), ili je svaka zgrada stajala individualno, no to je ovisilo o veličini parcele (*placa*). Krovovi su na dvije vode, samo iznimno na četiri, i to ako su bili pokriveni daščicama. (Devetak, Roca)

Stanje je uglavnom obuhvaćalo šupu za drva (u novije vrijeme i mlin na struju, *štagalj* za sijeno i pšenicu, *štalu* za marvu, *ambar* za pšenicu, *kotanicu* za svinje, *kokošinjac* i *kolnicu* za kola. Više prema dnu dvorišta je moglo biti i *guvno* (gdje se pšenica prije dolaska *treskalica* vršila konjima na *geplu*), pokoji *stog* (plast), *đubrište* i *tor* - ograđeni dio u koji se puštalo perad i svinje. Ti objekti nastavljali su se na kuću s jedne strane dvorišta, a ponegdje i poprijeko, u dnu dvorišta. Osim toga, svako je dvorište imalo i *bunar* s krovićem, *kopanj* za napajanje marve, zahod (*šekret*, *abond*, *sednjak*). *Krušnu peć* nije imala svaka kuća, a ona je morala biti smještena što dalje od gospodarskih zgrada zbog opasnosti od požara. Uz kuću je bio i ulaz u podrum, ukopan ispod dijela kuće. Podrumski zidovi bili su od krupnoga kamena. Osim *buradi*, u podrumima se držalo i krumpir i repu. Danas oni služe kao ostave, jer ljudi u njima drže svašta, a malo tko obrađuje vinograd. Trenutno su gospodarske zgrade veliki problem u Gornjim Bogičevcima. Naime, ima ih u mnogo manjem broju i to su većinom improvizirani objekti.

BUNARI I IZVORI

Selo je okruženo izvorima. Južno od sela izviru *Ograde*, *Zabrda* (čuveno vrelo), *Breznjak* i *Kruke*. *Doljnjak* i *Ošljak* se spajaju i nastaje potok koji ne presušuje, dok *Čovinac*, koji ide iz šume, presuši. Na izvoru *Doljnjak* iskopan je bunar i u njega je bačen šuplji hrast, no sada je zatrpan. U selu ima još nekoliko bunara s obodom od šupljega hrastova debla, no većinom su ljudi svoje bunare obzidali. Danas ima gotovo svaka kuća svoj bunar, prije se išlo na *Doljnjak*. Bunari su se postupno kopali. Na sjeveru su *Gornjaci* i *Brezdine*. U selu nema ljekovitih ni čarobnih izvora, ali postoji priča da ispod crkve ide podzemni potok. Na izvorima nije bilo križeva kraj kojih bi mogli zapaliti svijeće. (Devetak, Roca)

MATERIJALI

Najstarije kuće bile su od drva omazana blatom, a zatim se postupno prelazilo na kombinaciju drva i opeke, da bi se na kraju potpuno prešlo na opeku i nove materijale. Starije vezivno sredstvo je blato, odn. *sig* (neka zemlja, prema riječima Katice Zdunić) u koju se umiješalo pljevu. Krovovi na dvije vode ranije su se pokrivali slamom (podatak Katice Zdunić), odn. daščicama

(podatak Julke i Ivice Krstanca). Kazivači Krstanac spomenuli su *ražovu slamu* na krovovima kod Čeha (koje zovu *Pemci*) u Kosovcu. Iz iznesenih podataka nije potpuno jasno čime su se prije crijepa pokrivali krovovi, a možda je postojalo i više mogućnosti. Neki su crijep i opeku izrađivali kod kuće. Čini se da su to radili siromašniji, jer su kazivači Krstanac, koji su bili imućniji, opeku i crijep kupovali u ciglani prije N. Gradiške.

Da bi se moglo *praviti* (udarati) *blato*, na jesen se zemlju duboko *preregulalo štijačom* i ona je tako stajala do proljeća. Na proljeće su jedni punili kalupe, drugi ga gazili, a treći odnosili na pečenje u jamu. U tome poslu jednako su sudjelovali i muškarci i žene. Za izradu, *udaranje blata* išlo se u *zajam*, odn. susjedi su si međusobno pomagali. (kazivanje Katice Zdunić)

Išlo se udarati ciglu. U bašči se iskopala zemlja, te taj iskopani dio kasnije služi za izgraditi peć. Iskopana zemlja se oblikovala uz pomoć kalupa, te se sušila po istresanju iz njega. *Pičulini*² su ljudi koji su nosili pune kalupe i praznili ih. Peć je uvijek slagao čovjek s iskustvom, u Gornjim Bogičevcima to je bio jedan Talijan koji je svima u selu slagao peći. Cigla se radila uvijek prije izgradnje kuće, ona je mogla stajati. Temelji kuće su se slagali od kamena, tako i kazivačica ima kameni podrum iznad kojega je sagrađena prva, a poslije i ova kuća u kojoj ona sada živi. (Belaj, Biškupić)

Drvena građa uglavnom je bila hrastovina, i to iz obližnje šume *Lušćić*. Gospodarske zgrade su bile od *plan(j)ki*, s iznimkom štale koju se gradilo i omazivalo kao i kuće da bi bila toplija. Njihovi krovovi također su bili na dvije vode, osim kolnice koja je imala krov naslonjen na susjedni zid (podatak Julke Krstanac).

VANJSKI IZGLED I TEHNIKE GRADNJE KUĆA

Analizom podataka utvrđeno je nekoliko tipova kuća:

1. kuće građene na tradicijski način pomoću tradicijskih materijala
2. od drva i blata
3. od drva, opeke i blata
4. kuće od opeke i novijih materijala (starije i novije)
5. kuće građene/obnovljene nakon domovinskog rata

Ove je tipove teško vremenski odrediti i njihovo odvajanje na papiru nipošto ne znači da u selu nije istovremeno bilo kuća građениh različito. Kao što je to često slučaj, uvjeti stanovanja ovisili su o financijskim mogućnostima

² Bit će od talijanskoga *picchio*, "udarati".

obitelji. Tako su roditelji gđe. Zdunić, došavši 1932. iz Like, uselili u postojeću drvenu kuću i nakon toga je postupno dva puta prepravljali, zamjenjujući opekom drvo koje je propadalo. Otac Krstančevih još je 1920. na novome placu izgradio kuću od opeke (ne znamo koje je vezivno sredstvo korišteno).

Najstarije kuće kojih se kazivači sjećaju bile su od drvenih stupaca i planki, a oni ih nazivaju *brvnarama*. Pri gradnji tih prizemnica koristila se kanatna konstrukcija koju nazivaju *zidanjem između stupaca*. Riječ *zidanje* upotrijebili su jednako kada je bila riječ o drvu, kao i kada se gradilo opekom. Na rubovima kuće, poput temelja, bile su naslagane kamene ploče. Na njih je došao *podsek* (masivna greda) s utorima za *stupce* i (*pod*)*upore* (kose grede između *podseka* i *venčanica* na kojima počiva krovšte). Konstrukcijski elementi krovšta su *grede*, *rogovi*, *strijele*, *pantići*. Drvena konstrukcija vanjskih zidova ispunjavala se daskama, a kasnije opekom koja se povezivala blatom. Blatom s pljevom mazalo se ili *ljepilo* zid izvana i iznutra, a zatim ga se objelilo. Nisu prikupljeni podaci o pregradnim zidovima. Kazivači su spomenuli i drveni ganjak, ali ne znamo detalje njegova izgleda. Mi smo u Gornjim Bogičevcima (u Starom kraju) vidjele samo jedan objekt starijega tipa, i to *štalu* od planki. Kao što je već napomenuto, štale su bile građene kao i kuće zato da budu toplije.

Prelazak s tradicijskih tehnika i materijala na novije odvijao se postupno i dobile smo samo jednu točnu godinu za gradnju kuće u opeki, bez stupaca (1920., Krstanac). Najvjerojatnije je da su te promijene krenule početkom 20. st. Na takvim ožbukanim kućama mogli su se izvoditi i reljefni ukrasi, npr. *zimst* uz gornji rub vanjskoga zida. Neke su kuće imale žbukani ukras zvan *djed*, koji se kupovao u gradu. Ispod prozora mogli su biti cvjetovi (listovi) koji su se radili pomoću šablona. Ti dekorativni elementi bili su drukčije boje od fasade koja je najčešće bila sivkasta, a mogla je biti i zelenkasta ili ružičasta. Donji dio zida (*cok(u)l*) bio je premazan smjesom čađe i vode. Bio je tamnije boje zato da se prikriju mrlje koje su nastale od prskanja blata za kišna vremena.

Ove kuće još uvijek su bile najviše prizemnice. Do promjena dolazi 70-ih godina. Naime, u drugoj polovici 60-ih godina pojačan je odlazak na privremeni rad u inozemstvo (prvenstveno u Njemačku). Dio promjena unose ti povratnici, a i inače se 70-ih dosta rušilo staro i gradilo novo (Katica Zdunić). Neki su te promjene uvodili postupno. Najčešće se radilo o povećanju stambenoga prostora i dodavanju novih prostorija. Kazivači Krstanac rekli su da su povratnici iz Njemačke gradili katnice i da su njihove kuće bile okrenute zabatom prema cesti.

Godine 1991. ljudi su napustili Gornje Bogičevce i otišli većinom u Novu Gradišku te u druge gradove, rodacima. Kao što je to često bio slučaj u domovinskom ratu, odlazili su s vrećicama, ostavivši sve za sobom. Povratak

se odvijao 1995. (kada počinje obnova) i 1996. g. Vraćali su se uglavnom na tlo obraslo korovom, na kojem nije bilo uvjeta za život. Obitelji Krstanac očuvan je vanjski zid prizemlja koji je vidljiv i danas, te pola štale. Obitelj Zdunić ima samo stari podrum, a obitelji Busjak sve je bilo uništeno. U obnovi su, što se tiče kvadrature, neki prošli lošije, a neki bolje. Primjerice, ako je mnogobrojna obitelj prije rata živjela u manjoj kući, u obnovi su imali pravo na veću kvadraturu, budući da se određivala po broju članova kućanstva (35 m² za nositelja + 10 m² za ostale članove). Prema riječima kazivača, najgore su prošli oni koji su najviše imali.

Nove kuće većinom su na starim temeljima. Florisi nisu bili unaprijed određeni i na to su ljudi za vrijeme obnove mogli utjecati, pa se danas mogu vidjeti i neki neobični floris. S obzirom na prijašnje razdoblje, više je katnica i kuća okrenutih zabatom prema cesti. Kao što je danas i uobičajeno, koristila se se šuplja, a ne puna opeka. Obnova je službeno završena, ali većina kuća još je bez fasade pa u Gornjim Bogičevcima danas prevladava crvenkasta boje pečene opeke.

UNUTARNJE UREĐENJE NEKADA I DANAS NA PRIMJERU DVIJU KUĆA

Budući da smo vidjele unutrašnjost samo dviju kuća u Starome kraju, ne možemo iznijeti općenitije zaključke pa ćemo se ograničiti na kuće tih dviju obitelji.

Kuća u koju su se roditelji Katicice Zdunić uselili 1932. g. imala je samo sobu i kuhinju. Tijekom godina oni su kuću proširivali i zamijenjivali drvo opekrom (dva puta), tako da je pred rat ona sadržavala predsoblje, tri sobe uz cestu (jedna od tih bila je za goste) na koje se u ključ nastavljala kupaona, kuhinja i još jedna soba. Današnja kuća manja je i nekadašnje predsoblje vrst je blagovaonice i dnevnoga boravka iz kojega se ide u sve ostale prostorije - dvije spavaće sobe, kuhinju i kupaonicu. Gđa. Zdunić sama financira obnovu ljetne kuhinje koja se nastavlja na spomenutu cjelinu. U staroj kući soba je bila veća od kuhinje i grijala se zidanom peći. U kuhinji se nije spavalo. Pod je bio od nabijene zemlje. Zidovi su se krečili svake godine, u kuhinji i dva puta godišnje.

Današnja kuća Krstančevih na istome je mjestu kao i ona iz 1920. g. Unutrašnji raspored doživio je tek manje promjene. Prije rata kuća je imala *jednu sobu, drugu sobu, sobicu, kuhinju, špajzu i ganjak* (Julka Krstanac). Sobe su također gledale na ulicu. Na mjestu ganjka danas je predsoblje i kupaonica. Druga promjena je u tome što se prije u sobicu išlo iz druge sobe, a danas i ona

ima svoja vrata iz kuhinje koja služi i kao dnevni boravak. Prije je također najveća prostorija bila jedna od soba u kojoj su spavala djeca i u kojoj se ložila zemljana peć od petnjaka. U sobama je bio pod od dasaka. Sobe se nisu trebale krečiti često kao kuhinja, već otprilike svakih pet godina. Kazivači su spomenuli i da se ranije ukrašavalo zidove valjkom. Na bijeloj podlozi otisnuli bi se razni uzorci (boriči, ptičice) u tamnijoj boji.

U kući Štefice Busjak nismo bili, ali nam je izrazila zadovoljstvo sadašnjim unutrašnjim rasporedom jer je promijenila neke stvari s kojima prije nije bila zadovoljna. Spomenula je da sada ima *boltu* (polukružni svod) između blagovaonice i dnevnoga boravka. Kuća u kojoj je stanovala do rata izgrađena je nakon njezina povratka iz Njemačke u prvoj polovici 70-ih godina.

Obnova je, uz vanjske zidove i krovište, obuhvatila i stolariju, prozore, kuhinjske elemente, stol, stolce, ormare, krevete (broj prema potrebi) te sanitarije.

NAMJEŠTAJ

Stariji namještaj radili su stolari u Okučanima i Novoj Gradiški. Roditelji Katice Zdunić sa sobom su donijeli namještaj iz Like. U Gornjim Bogičevcima nevjesta je morala donijeti dva kreveta, dva ormara, stol i stolce, a nakon II. svjetskoga rata i noćni ormarić te veliko ogledalo - psihu. U kuhinji je bila peć za kuhanje (*šporet*), *stalaže* (kasnije *gredenc*), na sredini je bio *stol*, *stolci*, *štokli* i uz zid *sećija* (kao oman, drveni okvir na kojem je bila *stroža*) na koju se moglo sjesti ili prileći. U novije vrijeme u kuhinji su i kuhinjski elementi, frižider te električna peć. Julka Krstanac još je spomenula bakin *šifunijer* (visoki ormar) i *ladice*. Kazivači se ne sjećaju škrinja u prizemlju, već samo na tavanu, a služile su za odjeću i brašno.

60-ih godina ljudi su počeli kupovati prvo radio, a zatim televizor. Danas je televizor sastavni dio kuhinja, čime one imaju i ulogu dnevnog boravka.

INFRASTRUKTURA

Struja je u Gornje Bogičevce uvedena 1959. g. Prije toga za osvjetljenje su se koristili *fenjeri* (za van) i *lampe na petriol* (za unutra). Prema sjećanju Julke Krstanac, nekoć se, u vrijeme postojanja *društava* (zadružnih obitelji) koristio i *tes* - tanki i uski komad otesana drveta, kojega je za večere držala u ruci najmlađa snaha. U slučaju smrti, dok je mrtvac još bio u kući, gorjela je samo obična svijeća ili *dušica*, do sahrane. Pred Domovinski rat dobili su i telefone. Prije rata koristili su se samo *bunari*, a sada postoji vodovod. Krajem 70-ih su asfaltirane ceste. Kanalizacije nema. Ne znamo je li uveden plin.

ZEMLJORADNJA

(Iva Belaj, Margareta Biškupić)

OPĆENITO

U Gornjim Bogičevcima ljudi su se nekoć podjednako bavili i stočarstvom i zemljoradnjom. Svaka kuća je imala manju okućnicu u kojoj su bili voćnjaci i vrt (*bašta*). Druga zemlja, tj. njive, livade, vinogradi itd., nalazila se na različitim mjestima na području sela. Općenito su Bogičevci imali dosta zemlje zbog velike katastarske površine. Zemlja se prostirala i južno od autoceste. Bila je usitnjena na manje parcele i svaka kuća je imala parcele u prosjeku na šest različitih mjesta. Ukupno je jedna obitelj imala oko 10 hektara zemlje. Uzgajala se pšenica, kukuruz, zob, ječam i raž. Zob i ječam su najviše uzgajali kao stočnu hranu. Raž se cijnila zbog duge i kvalitetne slame i koristila za pokrivanje krovova, vezivanje kukuruzovine i sl. Sadili su lan i nešto manje konoplju za tkanje ponjava, različitih pokrivala i vreće i, naravno, odjevnih predmeta. (Pasarić, Bender)

RATARSTVO

Zemlja se obrađivala uz pomoć volova i konja. Njivu je prvo trebalo dobro *odubriti*, to se radilo uz pomoć volova koji su vukli kola sa *đubretom*. Kada je ta prva faza pripreme zemlje gotova, po njivi se prešlo plugom.

Plugovi su bili željezni i drveni; drvene su zvali *oranice*. Za žito se oralo tri puta. Kaže se: *Pravimo trojak za žito*. Kada se njiva treći puta preore, poravna se, uredi *brnačom*. Brnača je bila željezna, pravokutnog oblika. Brnača se privezala za volove te bi ju oni vukli po njivi. Izrađivali su ih kovači, u Gornjim Bogičevcima taj je posao radio suseljan Srbin za sve mještane.

Do osnivanja zadruga nisu koristili umjetno, nego samo stajsko gnojivo. Prakticirali su i *zelenu gnojdbu*. To je značilo žrtvovati jednu žetvenu sezonu, što nije predstavljao veći problem jer je bilo dosta zemlje. Na njivi bi posijali *graoricu*, *lupinu* ili *djetelinu*, čekali da izraste i onda zaoravali. Time bi se dobila prhka i plodna zemlja za pšenicu. (Pasarić, Bender)

U selu je uvijek bilo više volova nego konja koji su služili za obradu zemlje. Po *brnjanju* se sijalo žito, te bi se potom još jednom prešlo brnačom. Žito su sijali i *žene i ljudi*. (Kazivačica uvijek za muškarce govori *ljudi*.) Pod nazivom *žito* podrazumijevala se pšenica, ječam, zob, raž.

Za kukuruz i krumpir prva faza pripreme njive ista je kao i za žito. Nakon što se pobrnalo, išlo se plugom *otvati red*, za plugom se sijalo i tako kroz čitavu njivu. Plug se vraćao u drugi red i zatvarao prethodni. Uz kukuruz su uvijek sijali grah i misirače. (*Misirače su za svinje, bundeve jedu ljudi*, protumačila je

kazivačica). Kada je kukuruz pobran, ponovo se njiva ore i pobrna da se očisti. Ide se *žeti kuruzu*. Uz već spomenute kulture sadila se i repa - okrugla bijela repa.

U vrijeme žetve muškarci i žene, pa čak i djeca, odlazili su zajedno na njivu. Muškarci bi kosili, djeca izrađivala *užu* za snopove, a žene ih njome vezale. (Pasarić, Bender)

Snopove su slagali u tvz. *kr sake* od po 17 snopova, četiri puta po četiri i sedamnaesti na vrhu. Takvi snopovi sušili su se na polju, no u slučaju kiše ponovno su ih rastavljali i širili da se osuše, te potom vozili kući. Obitelji koje su imale veće *štagljeve* sve su žito spremale u njih, a one koje nisu imale takve mogućnosti, spremali su ga u *kamare* (slagali u čvrste kupove). Žito se tamo čuvalo sve do vršenja. *Stožine* su se radile samo za slamu.

VRŠENJE

Žito se širilo po dvorištu kako bi se posušilo. Vršalica je išla od kuće do kuće; radila je na drva i vodu. To je bio tvz. *dreš*. U selu su ga imala dvojica: Anto Perušić i Mate Orešić, obojica Hrvati. Oni su uzimali 8-9% vršenog žita kao naknadu za svoj rad, *ušur*.

Svako je domaćinstvo imalo svoje gumno. Isprva su na njemu žito vršili konji, a onda je došla *mašina* - vršilica koju su vukli konji. U selu je bilo 3-4 čovjeka s tim *mašinama* koji su vršili, a uslugu naplaćivali u pšenici. Usluge su pružali samo mještanima, jer su ti strojevi bili pričvršćeni pa se žito moralo donositi na vršenje. Te su vršilice ostale, ali već kada je kazivač (rod. 1936.) počeo raditi, na njima se više nije vršilo žito. Samo je jedan mještanin sam sebi vršio na svojem stroju. (Devetak, Roca)

Vršidba je zahtijevala veliki broj radnika i ljudi su odlazili jedni drugima na ispomoć. Potrebno je bilo bar petnaestak osoba koje bi si međusobno podijelile posao kao što su odbacivanje slame i slaganje stogova, vaganje i slaganje žita u vreće i, naravno, nošenje vreća. Tu su uvijek bili i državni povjerenici koji su pratili *dreševe* i kontrolirali koliko bi tko navršio žita zbog plaćanja nameta. Ujedno su provjeravali jesu li zadovoljene sve protupožarne mjere, tj., ima li u *kacama* dovoljno vode za gašenje.

Velika mehanizacija pojavila se tek pedesetih godina, nakon osnivanja seoskih zadruga. (Pasarić, Bender)

Žito su spremali u *vršlag*, nije se *uvijalo*. Dio žita se čuva za sljedeću sjetvu. Da se sačuva od propadanja, miješalo se s krečom i galicom, no ovaj postupak kazivačica nije znala točno opisati jer je to radio njezin otac i ta slika joj je vremenom izbljedila.

MLINOVI

Žito i kukuruz je trebalo mljeti. Mljelo se *na flok*. Mlin je bio u Medarima (6-7 km prema Novoj Gradišci), to je bio mlin na vodu. U selu je živio i čovjek koji je svakodnevno prolazio kroz selo, te bi uzimao po vreću kukuruza od obitelji kojima je trebalo brašno. On bi se vraćao uvečer i donio samljeveno brašno.

VRTOVI

Osim polja, obitelji su imale i vrtove. U *baštama* se uzgajao kelj, krastavci, rajčica, paprika, mrkva, peršin, celer, cikla, mahune (niske i visoke uz pritke), grašak, a u novije vrijeme špinat i blitva.

VINOGRADARSTVO, VOĆARSTVO

Nekoć su sve obitelji imale vinograde. Obitelj kazivačice (Kata Zdunić, r. 1938.) imala je 1100 *panjeva* (čokota). Oko vinograda je bilo posla tijekom cijele godine. Zemlja se pripremala po 4 *štiha* - *štihačom* od 25 cm kopa se u dubinu 4 puta te se potom prebacuje. Ovakva priprema vinograda je vrlo naporan posao, pa su se suseljni pomagali u *mobi*. *Panjeve* su nabavljali iz Srbije.

Antun Krstanac kaže da je dobro preživio uvođenje poreza na vino 40-ih godina. Jer, veli on, uveli su porez na *tudum* i na ostale loše sorte, a na kvalitetne ne. Stoga on nije bio prisiljen rezati čokote koji se kod njih zovu *panjevi*, iako zna i za nazive *čokot* i *grm*. Imao je 1450 *panjeva*, prinos je varirao. Vino je bilo svakojako, najviše crno, a poslije je sve miješao pa je sve postalo crno. Vino je radio uglavnom za sebe, ali kada ima višak i kada se može prodavati, prodaje ga. Prodavao ga je tako što su ljudi dolazili k njemu jer ga nije nosio na sajam. (Devetak, Roca)

Za sadnicu se kopala jama u obliku trokuta, potom se stavljalo *đubre*, te se zametalo u *humak*. Svaki panj označen je spomenutim *humkom*. Oko Petrova (29. lipnja) počinje izbijati mladica. Onaj panj koji se nije primio zamijenjuje se u proljeće iduće godine. Oko loze također ima puno posla. Ona se mora obrezivati, očistiti oko panja, stare loze se odbace a mlade ostave, taj postupak se zove *pomladiti lozu*. U proljeće se ponovo obrezuje, potom se loza zavezuje u snopiće, pa se ide *kolati* - *nabijati pijavice*. Kolci su bili od hrastovine i trebali su trajati barem 10 godina. Kada se vinograd tako uredi, ponovo se okopava, pa plijevi i potom obrezuje. Zadnji put se *štuca* oko Petrova. U vinogradima su sadili i lubenice. Berba se obavljala sistemom *mobe*. Kada se grožđe donese

kući, stavljalo se u velike *kace*, te gazilo nogama i ponovo pretresalo u drugu kacu. Kroz tri nedjelje se otakalo vino. Kada je *mošt zakuhao*, kupila se nastala pjena koja se koristila kao kvasac za kolače. Kroz neko vrijeme vino se ponovno pretoči. Kazivačica ne zna sve detalje, pa je i ovaj opis poprilično štur. Većinom se uzgajalo bijelo grožđe, kasnije je sađen i crni *tudum*.

U sedamdeset posto vinograda raslo je grožđe slabijih vrsti, primjerice, *tudum* i *otela*. Bilo je i kvalitetnijega grožđa od kojega se pravilo bolje vino. Od kvalitetnih vrsta najbolje je uspijevao *rizling*, *prušica*, *portugizac*. U nekim vinogradima rasle su vrste grožđa pomiješane, npr. stara domaća *volovina*, zatim *mirišavo grožđe*, *peršun*, *slankamenka*, *traminac* i dr. Kvalitetnije sorte morale su se *špricati* i za tu svrhu se koristila modra galica. Vinogradi su uvijek bili puni bresaka od kojih su ljudi često pekli rakije. Bio je običaj da svatko tko radi vinograd zasadi i breskve, koje su onda bogato uspijevale. Grožđe su čuvali u podrumima u drvenim posudama, čak su se i lijevci izrađivali od drveta. Čuvanjem u podrumima neke bi se vrste grožđa održale dosta dugo do u zimu. Od nekih se radilo vino, a od nekih pekla rakija. Bilo je obitelji koje su do masovne pojave piva mogle živjeti od proizvodnje i prodaje vina i rakije. (Pasarić, Bender)

Uglavnom su sve obitelji imale vinograde i šljivike. Za pečenje rakije potrebno je bilo imati *fiksni kazan* - takve kazane su imale tri obitelji u selu, te se odlazilo njima. Raspored pečenja bio je unaprijed dogovoren. Vlasniku *kazana* ostavila se 1 litra rakije od svakoga kazana.

Radila se i prepečena rakija, tzv. *prepenka* - ostavi se 15 l već gotove rakije i ponovo prepeče. Poznata je bila i rakija od kukuruza - *kuružara*.

Antun Krstanac radi i rakiju (šljivovicu), no po nju dođe i odnese netko tko je ima više. Proda ju, dakle, odjednom, 50 do 100 l. Kazivač ima svoj šljivik uz kuću, no ima ljudi koji posjeduju voćnjake i dalje od kuće. Imaju dosta, ali ne previše, jer to nje bio jedini posao. (Devetak, Roca)

Od šljiva se radio i pekmez. Za njegovu je izradu bilo potrebno posuditi veliki *bakreni kazan*, a za uzvrat se odlazilo jedan dan raditi u kuću vlasnika toga kazana. Šljive se operu, ocijede na šuplju zdjelu, na taj način se odvaja koža od mesa. Stavlja se u kazan i miješa kuhačom u obliku slova L.

Gotov pekmez spremao se u *teglice*, posudice od zemlje, koje se zatvaralo svinjskim crijevom (kupljenim), koje se prethodno namočilo u rakiju, te se dodatno zavezalo s platnenom krpom. Na ovaj način čuvale su se stvari u smočnicama.

ŠUMA

(Renata Devetak, Toni Roca)

Nekoć je selo imalo zajedničku šumu, ali su je podijelili i imali su pravo nasjeći 8 m³ drva u šumi besplatno. Sada je šuma državna. Livade i pašnjaci su isto podijeljeni. U susjednom Smrtiću su i dalje odlučili imati zajedničku zemlju.

UZGOJ STOKE

(Renata Devetak, Toni Roca)

Bogičevčani su orijentirani najvećma na zemljoradnju, ali je некоć bilo značajno i stočarstvo. Radi se o krupnoj stoci (krave, bikovi, некоć i volovi) te svinjama, dok su Bosanci sa sobom doveli ovce i koze iz Bosne. Danas samo jedna kuća drži koze. Postojao je zajednički pastir, iz sela, *čordaš*, a plaćalo ga se novcem po komadu. Nije bilo plaćanja u naturi, samo novac i jedan ručak nedjeljom. U selu je bilo nekoliko *čordaša* koji su napasivali stoku na raznim stranama sela s 20, 30 ili 40 grla stoke. Stoka se svakodnevno izvodila i navečer vraćala gospodaru. Ispaša je započinjala poslije žetve i trajala 4 mjeseca, do sv. Katarine *kad se otave pokolju u livade*. Nije bilo nikakvoga posebnog slavlja za početak i konac toga razdoblja.

Svinje su se puštale u *urtvaj* da pasu. *Urtvaj* je bila zajednička seoska imovina u šumi, gdje su se svinje mogle slobodno puštati... Uzgajalo se pretežno za vlastite potrebe i za plaćanje poreza. Kada bi se pripremalo neko slavlje ili u vrijeme blagdana, stoka bi se nastojala prodati kako bi se došlo do novaca. Uglavnom je svaka kuća držala po dvije krave, dva teleta, konja i vola za vučnu snagu, te svinje. (Pasarić, Bender)

Stoku su prodavali na sajmovima. Tjedni sajam je u Novoj Gradišci svake subote, i stočarski i ratarski, a godišnji su se održavali na Blagovijest, Duhove, Sisvete i Sv. Stjepana. Kazivač je posjećivao i sajmove u Gaju i Pakracu. Kupci na tim sajmovima bili su sa svih strana (Dalmatinci, Riječani, Ličani), a za prve Jugoslavije dolazili su i Talijani kao nakupci.

Krave i svinje - svatko je čuvao svoje, nije bilo seoskog pastira. Prodavali su telad i mlieč. Mlijeko se prodavalo na pijaci, a kasnije su ga nosili na sabirno mjesto. Neke obitelji su imale i separator, stroj koji je odvajao *kajmak* od mlijeka. *Putar* su izrađivali uz pomoć drvene bačvice u koju su stavili *kajmak* te ga tukli drvenim štapićem. Potom su dobiveni *putar* stavljali u kalupe, te oblikovali smjesu po 25 dkg. U kalup se podmetnuo mastan papir kako bi gotov *putar* lakše iskliznuo iz njega. (Belaj, Biškupić)

Bogičevci su imali mnogo livada i u vrijeme košnje dolazili bi ljudi iz Bosne koje su seljaci angažirali kao radnu snagu te ih onda plaćali. Livade su se kosile poslije Petrovoga. Nakon košnje je valjalo travu osušiti i slagati u čvrste stogove, jer se nije moglo prenijeti kućama sve dok se štagljevi ne bi oslobodili od žita. Kasnije su počeli kupovati prve kosilice na konjsku vuču.

OBRTI

(Renata Devetak, Toni Roca)

U selu nije bilo trgovaca. Bilo je nešto obrta. U selu su bila 1-2 kovača, a Talijani su imali dvije ciglane i pekli u njima glinu. Kazivač je na svojem dvorištu, u trima rupama, pekao ciglu za svoje potrebe, 1949. i 1965., kada su radili kuću i staju. U selu nije bilo stolara (u stvari, bio je jedan, ali nije radio), a lončarske proizvode nabavljali su u Šagovini i Bijeloj Stijeni, dok je jedan lokalni lončar proizvodio *sudke* za vodu, *teglice* za mlijeko i razne *čupove*, *al nismo iz otoga posuđa jeli kako ja pamtim*. I kolari su bili u okolici Gornjih Bogičevaca, jedan u Kosovcu, a drugi u Donjim Bogičevcima. Nije bilo onih koji bi se bavili obradom drva, nema rezbarije. Radili su samo tkalačke *stanove*. Malo tko prije nije imao stan u kući. Oni koji su znali, to su sami radili.

MEĐUSOBNA ISPOMOĆ

(Renata Devetak, Toni Roca)

ZAJAM

Postojala je institucija međusobne ispomoći u radovima, ovdje zvana *zajam* (*Nekad je toga bilo, išlo se kopat u zajam*), a znaju i za izraz *moba*. U zajam je išlo i do 20 ljudi, posebice kada se kopalo ili bralo kukuruz. Ti bi pomagači dobili zajednički ručak. No to je prestalo još prije nego što je kazivač (rođen 1936.) počeo raditi. Dulje se održao *zajam* pri gradnji kuća. Kada je kazivač gradio svoju kuću (god. 1949.), ta je institucija još bila živa.

Usluga zajma vraćala se opet u obliku rada, ali znali su dio platiti i u novcu, posebice, ako je posao bio velik. Kada su, primejrice, palili cigle, trebalo je i tridesetak ljudi samo da ih slažu. Inače se gledalo da se ide u zajam ljudima sličnoga imovinskoga stanja. Nekoć na to nisu pazili, jer nije bilo tolikih razlika.

DRUGI ZAJEDNIČKI POSLOVI

Bilo je i zajedničkih poslova kod kojih bi se skupile žene, primjerice, na *čehanje perja*. Za ljuštenje kukuruza zvali bi se susjedi, a to su radile i žene i muškarci.

Ujesen se kukuruz brao u klipovima i nosio kućama na perušanje. Tamo bi se skupljala mladež te bi ta perušanja trajala do kasno u noć. (Pasarić, Bender)

PREHRANA (PABIRCI)

(Iva Belaj, Margareta Biškupić, Renata Devetak, Toni Roca)

Postojala su tri glavna obroka: *fruštuk*, *ručak* i *večera*.

Za *fruštuk* su se jeli uglavnom žganci preliveni mlijekom i mašču, te *trganci* (tijesto).

Svakodnevna prehrana sastojala se uglavnom od krumpira, kupusa, domaćeg tijesta, rajčica, *ajpren čorbe*, žganaca. Četvrtkom se jelo malo mesa. Nedjelja se morala razlikovati od ostalih dana, pa je redovito na jelovniku bio i kolač. Svečano jelo sastojalo se od mesa, a ribu su morali kupovati u Okučanima jer ju oni nemaju. Riba je posna hrana koju su jeli oni imućniji, a lovila se u Savi i u kanalu.

Nekoć su se žganci ili kakvo gušće jelo jeli iz zajedničke zdjele, a ako je bila juha, onda svatko za sebe. Prvo bi za stolom jeli muškarci, onda žene, a djeca su jela posebno. Tako je bilo u većim (zadružnim) obiteljima, a u onima manjima svi bi jeli istodobno.

Za proizvodnju kruha upotrebljavalo se kukuruzno brašno, iznimka su bili blagdani kada bi se na stolu svake kuće našao bijeli pšenični kruh.

IZRADA TEKSTILA

(Lidija Rađa, Romina Žuber)

Kazivačica (Kata Zdunić) se sjeća da su, dok je ona bila dijete, sve žene tkale. Svaka žena morala je znati sašiti gaće mužu i odjeću za djecu i sebe. Odjevni predmeti, a i sav ostali tekstil šivao se od lana i konoplje koji su sijali i obrađivali. Kasnije, s godinama, platno se počelo kupovati, ali samo ono "najprostije" odnosno najjeftinije. Tkanje se održalo do unazad petnaest godina, ali ne više za odjeću, nego za pokrivače, ručnike, krpe za suđe, stolnjake i sl. Oko Novske su se tkali i ćilimi. Sve se tkalo od lana i konoplje, dok se vuna u Gornjim Bogičevcima gotovo uopće nije koristila. Nekada je i odjeća bila isključivo od tkanoga platna, tj. tkanoga lana i konoplje, kasnije i od pamuka koji su kupovali. (Belaj, Biškupić, Dukić, Jurić)

Lan i konoplju su sijali od davnina, no lan je bila prevladavajuća kultura. Sijali su ga u travnju ili svibnju, ovisno o proljeću (toplo ili hladno), a brali su ga u lipnju. *Branje* je započelo tako da su žene rezale lan u snopiće zvane *ručice*. *Ručice* su provlačile kroz *greben* da bi skinule sjemenke. Taj postupak se zove *grebenanje*. Izgrebenjani lan u *ručicama* nosile su na potok *Starču*. Tamo se lan namakao u vodi - s drvima su opteretile *ručice* da ih voda ne odnese. U vodi je stajao desetak dana, a zatim su ga dovezli u dvorište odnosno u šljivik i svaku *ručicu* razastrli u krug da se dobro posuši. Od sada dalje sav posao oko pripreme tekstila u rukama je žena. Osušene *ručice* stavljale su u dobro zagrijane stupe. Dok je jedna žena stavljala *ručice*, druga je po njima tukla. Nakon toga su ih trle s *trlicom*.

Na *grebenu* su zatim odvojile *kudelju*, a ostalo je *povjesmo*. Sada je sve to bilo pripravljeno za pređenje. Kudelju su križno privezale za preslicu *špagom* i prele. Kada je bilo opredeno, pređa se namotavala na *rašak*. Brojalo se na *pasma*, te se *parilo* na pepelu u *parjenici*. Unutra se stavila opredena kudelja, a odozgo se zalijevalo s kipućom vodom dok voda nije počla probijati dolje. To je u parenici stajalo do idućega dana, kada se ponovno vozilo na potok. Tu se sve ponovno dobro opralo i osušilo.

Sada se namotavalo na klupko *vitlicem*. Kada se smotalo u klupko, odvajalo se *povjesmo* od kudelje. Kada su otrle lan, išlo se *snoвати*. Dužina je zavisila od *raška*. Sa *snovaljke* se skidalo u obliku pletenice. *Razmetalo* se u *grabljice*, uvadalo u *nićanice*, pa u *brdo* i išlo se tkati.

Osnova nije imala neko posebno ime, zvala se ovisno za što je lan služio. Najčešće je lan bio osnova, a pamuk potka. Osnova i potka od lana koristile su se kad su se izrađivale vreće, plahte, kuhinjske krpe, ručnici, a za svečaniju robu se koristio pamuk.

Tkale su isključivo žene. Tkale su samo na horizontalnom *stanu*. Tkalo se za obično platno na dva *nita* i dva *podnožnjaka*, a za vreće na četiri nita i četiri podnožnjaka. Nije bilo poznato tkanje na više nita. Od složenih načina tkanja poznato je nešto iz novijeg doba, no to je znala svaka treća žena i zvali su to *štikano*, *naborano*. Ukrase su dobivale tako da su kupovale *navez*, gotov ukras koji se po proizvoljnoj mjeri rezao i umetao u osnovu, tako da se pretkalo cca 10 cm, pa se opet toliko tkalo, pa se opet umetao *navez*. On je bio skup i nije si ga svatko mogao kupiti. Sve se tkalo *čunkom*, nema drugih poznatih tehnika. Sve vrste platna su se bijelile. Radile su i *krpare* - za pod, ili za pokrivač po zimi, osnova je bila od lana, a potka od krpara. Za pokrivanje konja izrađivala se *vrljenika* - ponjava od *vrlje* - prela se debelo kao prst.

Platno se kupovalo najčešće *na kockice*, a za plahte se koristio lan. Širina tkanine je po volji, pri snovanju se moralo znati za što se radi, te se po tome određivala širina platna. Platno se čuvalo u *trubama*, a veličina je ovisila o tome koliko se snovalo.

Muške košulje su bile tkane od lana, gaće također. To je morala znati svaka žena - istkati mužu košulju i gaće. Za svečanije prilike tkalo se s pamukom. Svaka kuća s djevojkom za udaju morala je tkati za njezinu otpremninu, a na djevojku koja nije znala tkati se loše gledalo u selu. Od odjeće su žene same tkale pregaču u crnoj odn. crvenoj boji i haljinu.

Nekoć se išlo u školu samo 4 razreda osnovne škole, a nakon toga su djecu slali čuvati krave i ostalu živad na ispaši, učilo se *heklati*, radilo se s lanom, tkalo se, radilo u polju i vrtu. Djevojke su sve morale naučiti do udaje. *Hekla* se po zimi i danas. Izrađuju *milje - tabletić* koji se *hekla iz čoška u čošak*. *Draperija* su zavjesice, a *štrajflice* drže na policama. Nekoć, kada ljudi nisu imali novaca, rezali su ukrase za police iz novinskog papira. Danas drže zavjesice na prozorima do pola stakla, a za *zamračenje* im je tijekom rata (u izbjeglištvu) služio *pak-papir*. Jastučnice se također vezu i u njih se još umeće heklani motiv.

Nekad se *necalo* za prekrivače i pokrivače, te zavjese i stolnjake. *Necalo* se posebnom iglom: plela se mreža koja se kasnije ispunjavala raznim bodovima i uzorcima. Imali su i jastuke sa *šlinganim* rubom.

Tkalo se sve do osamdesetih godina, zadnje su se tkale *krpare*.

ODJEĆA

(Iva Belaj, Margareta Biškupić, Marina Dukić, Tihana Jurić)

Ženska košulja je bila s rukavima i četvrtastim izrezom, bez ovratnika. Nazivali su je *košulja* ili *opleček*. Sprijeda je bila prerezana, na kopčanje. Imala je široki (napuhani) rukav, ukrašen za svečane prilike (jedna takva, 100 godina stara, nalazi se danas u Zagrebu), a radna je bila potpuno bijela. Na košulju se nosila suknja, pregača (*fertun*), bluza i marama.

Suknja je bila također od običnoga kupovna platna. Dok su nosile lanenu odjeću, taj lan se bojio. Primjerice, kazivačica je imala lanene čarape koje joj je majka obojila u plavu boju. Ženska radna odjeća sastojala se od *kiklje* - bijele košulje spojene sa suknjom, i crnoga *fertuna* koji je mogao biti i od kupovnoga i od domaćega lanena platna. Za bojane dijelove odjeće boja se kupovala i bojalo se kod kuće, a u novije vrijeme nosilo se bojadisaru u Okučane.

Pregača je bila od gruboga, tamnoga platna, pretkivana zlatnim nitima. Sa svih strana je bila obrubljena resicama. Bila je relativno uska i nije se nikada zadizala.

Svečana ženska nošnja sastojala se od košulje i suknje, u novije doba spojene u jedan komad, u *halju*. Kazivačice kažu da su ta dva dijela nekada bila odvojena, ali su se spojila u jedan iz praktičnih razloga. Košulja se, naime, krojila dosta kratka, pa je ispadala iz suknje. Suknja je morala biti dugačka. Ovisno o financijskim mogućnostima, košulja i suknja bile su bogatije ili siromašnije izvezene. Suknja je bila izvezena samo pozadi, a košulja je imala po jednu traku vezenu na rukavima i po jednu na prsima sa svake strane proreza za kopčanje. Takav vez nazivao se *navez*. *Navez* je bio od kupovnog konca sličnog vuni. Vez je bio crni, crveni ili kombinacija crno - crvenog. U Gornjim Bogičevcima najviše ih je bilo u crnoj boji, tj. sa crnim navezom koji je bio vrlo sitan i gust. Ornament je bio *krstački* - bod je bio u obliku križa, a uzorak cvjetni. Suknja je bila *legovana* odnosno *cigovana* ili *faldana*. *Falde* su se slagale sve na jednu stranu i kada se suknja oprala, dok je još bila vlažna, slagale su se tako da je ukras uvijek bio na gornjoj strani *falde*.

Halja se, zato što je vezena, nazivala i *veženica*. Ukras na rukavu bila je samo jedna traka širine od 2 do 10 cm, ovisno o mogućnostima. Kombinacija boja na rukavima morala je biti jednaka kombinaciji boja na suknji. Dakle, boje veza morale su biti jednake na rukavima, na prsima, oko poruba suknje i na stražnjem dijelu suknje. Suknja se nije *potkasivala* (zadizala na bokovima). Ispod haljine oblačile su se podsuknje od bijela platna, obično više komada, koje su se nazivale *untorak*. Na *halju* je išla pregača i tkanica trobojnica (crven, bijeli, plavi). Nosile su i prsluk od crnoga *someta* (glota), kratki, ispod njega nisu nosile maramu.

Na glavi su žene nosile maramu, zvanu *jagluk*. Ona se tkala *na kare* (karirano) u crnoj i crvenoj boji. Marama nije bila zarubljena, već je po rubovima imala puštene resice. Vezala se pod bradu ako je bilo hladno, a ako je bilo vruće, krajevi su se prebacivali preko glave. Pri slaganju oglavlja nije se u maramu ništa umetalo, a nije se ni škrobilo. Bila je sama po sebi dovoljno čvrsta da je stajala kruto.

Jedno vrijeme su takve marame nosile i djevojke, a razlikovale su se od udatih žena po tome što su žene ispod *jagluka* nosile i maramu *šamiju*, koja je uvijek crna. Djevojkama se smjela vidjeti kosa, tako da su one mogle biti i otkrivene glave. Znale su nekada samo omotati pletenice oko glave, a u svečanim prilikama su kosu ukrašavale cvijećem. U žalosti nose crne marame. Sve su žene imale pletenice koje su motale u *kovrk* (oko glave) koji su

pričvršćivale *harnadlama*. Kosu su znale mazati maslom, orahovim i čičkovim uljem. Prije spavanja žena bi skinula svoje oglavlje i rasplesla kosu. Oko vrata nije bilo nikakva ukrasa, eventualno lančić s križićem. Nisu nosile dukate.

Što se tiče svadbene varijante nošnje, kazivačice je se ne sjećaju. U njihovo doba već se nosila kupovna bijela haljina, vijenac i dugački *šlajer*. Svatovi su išli s konjima i kolima koji su se kitili.

Muški su nosili široke bijele gaće, bijelu košulju koja ima izrez na četverokut s vrlo malim ovratnikom ili bez njega, i *šlingani* rukav. Sve je bilo rađeno od lanenoga platna. Kasnije se kupovao finiji pamuk, pa se pri tkanju miješao s lanom. Muškarci nikada nisu skidali košulje u javnosti, niti za ljetnih poljskih radova. Razlika između ljetne i zimske košulje nema. Svečanije muške gaće imale su na rubu nogavice tzv. *šling* - vrsta ručnoga rada, nešto poput čipke. Nogavice muških gaća bile su iznimno široke. Radna muška nošnja bila je vrlo slična, zapravo po kroju ista kao i svečana, ali bez ikakvih ukrasa. Takvu odjeću su muškarci nosili dok je kazivačica još bila dijete. Kasnije su muškarci nosili gaće od kupovnog materijala.

Muškarci nisu nosili *fortune*. Kazivači se sjećaju jednog suseljana koji je nosio *fertun*, no ne znaju zašto. (Strugar, Župetić)

Muška svečana odjeća sastojala se od košulje i hlača, kao i svakodnevna, samo je bila puno više ukrašena. Imala je ljepšu *šlingu*. Preko košulje su nosili samo tkanicu trobojnicu. Košulja se nosila izvan hlača i nekima je sezala i do koljena. Na nogama su nosili *opanke*. Na glavi su nosili šešire, bez ukrasa, eventualno s trobojnicom. Kod kuće su nosili i prsluke *kožure* koji su s vanjske strane bili od platna ili kože, a s unutarnje su imali krzno. Po zimi su nosili kaputić od valjanog materijala, *gunjac*, crne ili tamno plave boje.

Bogatije su žene zimi nosile *binuš* - dugački kaput koji iznutra ima krzno, a izvana čohu. Mogao je biti s rukavima, ali češće je bio bez njih i samo se ogrnuo.

Muškarci su tkanicu vezali na lijevu stranu, a žene su ju omotavale oko struka par puta i vezale na istoj strani na kojoj se vezala i suknja.

I muškarci i žene nosili su na nogama *obojke* - platno koje se omotalo oko nogu, a na njih je dolazila obuća. Obojke su motali sve do koljena i tu ih vezali. Obojci su bili u crnoj ili crvenoj boji, dok su Srbi na tom području nosili šarene. Obuća su bili kožni opanci s *kajišem* (remenčićem) i ravnim donom koje su izrađivali majstori *opančari*. Opanci su bili uobičajen dar koji je djevojka dobila od budućeg muža. Kod kuće (za rad) nosili su nešto kao gumene *opanke*.

Na nogama su, također u radnoj varijanti, nosili iz drva izdubljenu obuću koju je izrađivao neki čovjek iz Češke. Bile su skroz zatvorene i jako tople. Od obuće su imale i papuče s drvenim donom i odozgora kožom, te otvorenom petom. Nosile su štrikane čarape. Kazivačica se sjeća da je nosila lanene čarape. Boja čarapa nije bila strogo određena.

Ženske frizure bile su isključivo duga kosa ispletena u jednu ili dvije pletenice i omotane oko glave, dok su djevojčice nosile pletenice spuštene niz leđa. Muškarci su se šišali i brijali. Brijali su se svaki sam britvom, dok su se šišati išli nekome u selu tko je u tome bio spretan. *Šišano kumstvo* ne poznaju na ovome području. Žene nisu nosile naušnice.

Djeca, muška i ženska, nosila su samo košuljicu sve do školske dobi (7 god.).

Torbe nisu bile dio svečane nošnje, već su se nosile kad se išlo u košnju, čuvati krave, svinje... Torbe su bile kožnate. Nosili su i opletene čuture za rakiju.

Odjeća, kao i sve drugo, pralo se na vodi (u jarku), u drvenim koritima. Močilo se, lupalo i lužilo. Sapun su sami radili. Za luženje su imali posebnu bačvu, a roba se lužila svakih 14 dana.

Kazivačice nemaju ništa sačuvano od tradicijske odjeće, sve im je ostalo u kući kada su bile prisiljene za vrijeme domovinskoga rata napustiti selo.

Okolna sela, koja su imala istu nošnju kao i Gornji Bogičevci, su sela prema Novskoj: Borovac, Rajić, Roždanik i Jazavica. Nošnja tih sela razlikovala se eventualno u boji i u sitnim detaljima. Nošnje su nosili do nekih 50-ih godina. Već 1946. godine nije se više nosila nego za blagdane, kada je išla procesija. Kasnije se nosila još samo za smotre.

KALENDARSKI OBIČAJI

(Sandra Meštrović, Helena Strugar, Danijela Župetić)

OBIČAJI OKO BOŽIĆA

Pripreme za najveći blagdan u godini počinju oko sv. Barbare ili sv. Lucije, tada se sije pšenica. Ljudi u selu su bili vrlo praznovjerni, vjerovali su u vještice te su zbog toga u doba od sv. Lucije pa do Badnjaka pazili na vještice. Kazivačica navodi da su u crkvi svi morali biti okrenuti prema oltaru, samo su vještice bile okrenute prema nazad. Morali su bacati sitnu proju i bježati jer vještice su se morale vratiti natrag i pokupiti, dok su one to radile ti si mogao pobjeći. Za sv. Luciju u selu je postojao još jedan običaj, jedna osoba se maskirala, obično je to bila žena, i tako plašila djecu u selu. Ovdje se također

za taj dan izdubila tikva u koju se stavljala svijeća, ali se takva tikva nije nosila po selu, već se stavljala na stup usred sela ili su se takve tikve stavljale na stupove ispred više kuća, a služile su za plašenje prolaznika. Takva izdubena tikva nije imala poseban naziv - rekli su joj jednostavno *misirača*.

U adventskom vremenu sijala se pšenica na sv. Barbaru, a za Lucijino su se djeca plašila maskama iz izdubene tikve. (Jagetić)

Uz dan sv. Lucije bilo je vezano još običaja, kao prvo, djeca su se darivala i za sv. Luciju i za sv. Nikolu, a drugi važniji običaj bio je vezan uz djevojke i izbor budućega muža. Na dan sv. Lucije djevojka je uzela 13 papirića i na 12 napisala muška imena onih koji ulaze u njezin uži izbor, tijekom sljedećih dvanaest dana djevojka svaki dan baca u vatru po jedan papirić tako da joj na blagdan ostaje jedan, otkrivajući ime onoga koji će postati njezin muž.

Oko Božića se subotom *čijalo* perje, i to od kuće do kuće, a završavalo se kolom te gozdom. (Jagetić)

Na tzv. *Tucin dan*, dan prije Badnjaka, okreće se *pečenica*, tada su mogli, kako je rekla kazivačica, močiti kruh u *tepsijama* s masti od *pečenice*. Na taj dan pekli su se kolači, nekoć je najbolji kolač bio *kuglof* napravljen s *germom*. *Frtanji* su bili napravljeni od tijesta za rezance, koliko je bilo jaja toliko je bilo kolača, napravljenih bez *germe*. Radile su se i razne *pite sa germom*, *orehnjača* i *makovnjača*, zatim *kiflice*, *štangice*, *paprenjaci*.

Kako su na Badnjak tekle pripreme za večer, domaćice su pripremale posudu u kojoj su izmješale kukuruza, pšenice, zobi i ječma; u međuvremenu je djed kao najstariji u kući donio dosta slame, toliko da se na tome moglo spavati. To su nazivali *ponjava*. Ta slama se posipala po podu, donijela se svijeća, to je značilo da dolazi Božić; djed čestita, unosi slamu. Iza večere kitio se *krizman* (bor) koji su posipali slamom te su fino sročnim rečenicama nabrajali da žito, kukuruz rodi, da bude puno djece, da se kuća pomladi. Najljepše je bilo u kući gdje je bilo puno djece, navode kazivači.

Srbi su umjesto bora imali panj-*badnjak*. (Jagetić)

Na stolu se nalazio vijenac od pšenice koji su spleli još kada je žetva bila gotova. Od slame se napravio križ, a na taj križ se stavljao vijenac koji je bio na stolu dok je trajao Božić. Na stolu nije smjela biti voda, samo rakija i vino, te mošt za djecu jer nije bilo sokova. Za Božić se pekla i pogača koju nisu smjeli rezati već kidati, a obavezno je na stolu moralo biti meda, puno voća - jabuka, krušaka i bilo je puno oraha. Za večeru su jeli grah. Inače, na sam Badnjak se postilo, jela su se posna jela, ujutro čaj, rakija, krumpir, nareže se luka. I djeca su postila. Na Badnjak se nije smjelo udarati djecu.

Nakon večere išlo se vidjeti koliki će lan biti: domaćica je vukla slamku ispod stolnjaka, kolika slamka, toliki će biti lan. Isto tako, nakon večere se išlo *krizman kitit*. Nakon večere i kićenja *krizmana* čekala se polnočka. Pucalo se najviše sa, moglo bi se reći, kućnim petardama - u šupalj ključ stavili bi glavice od šibica i čavao, pa su tako pucali. Pred crkvom se plesalo kolo prije polnočke, nakon mise se za išlo kući, tek nakon polnočke može u kuću ući gost. Tko je prvi ušao u kuću, njega se darivalo, bilo je svejedno je li to bila muška ili ženska osoba. Prvi čestitar imao je povlašteni položaj i posjedalo ga se na slamu.

Poslije polnočke jela se pečenka i hladetina, te se onda išlo spavati. Ujutro na sam Božić išlo se na ranu misu u 6 sati ujutro - *zornica*, a postojala je još jedna misa u pola jedanaest, *poldanica*, te misa navečer - *blagoslov* ili *večernica*. Poslije blagoslova ljubio se križ po redu, pjevale se božićne pjesme. Dok je bilo zadružnih obitelji, bilo je *reduša* (*neve* - nevjeste, šogorice) - svake nedjelje jedna je pospremala kuhinju, ali na Božić ne mora niti jedna *redovat* da bi mogle ići sve u crkvu i u kolo.

Iza Božića slijedi blagdan sv. Stjepan kada *svirci* čestitaju Stjepanima imendan, a ovi ih daruju novcem i rakijom. To se ponavlja i na dan sv. Ivana. (Jagetić)

I za Novu godinu polaze čestitari. Za Novu godinu priprema se meso s tavana, *rebarca*, nema pečenke kao za Božić. Običaj je bio da za taj dan idu seljani jedni drugima u posjetu, plesalo se kolo, sviralo na *cicugama* (usna harmonika).

Do sv. Tri Kralja obavljao se blagoslov kuća. I uz sv. Tri Kralja bio je povezan još jedan običaj, djevojke su postile, ali kazivačica se ne sjeća zbog čega.

Božićni običaji završavaju ophodom *betlehemaša*. (Jagetić)

POKLADJE

Jako malo običaja je bilo vezano uz taj dan. Nedjeljom su bile *mačkare*, do 11 sati je bio ples, tada bi zvonar odzvonio i upozorio da počinje post, svi kreću doma jesti i nema više veseljenja, počinje razdoblje korizme. U korizmeno doba prevladavale su tamnije boje i nije se išlo gologlav u *korizmu*. Nekad su ljudi više postili nego danas. Od Poklada posude su se prale u pepelu da nema masnoće u korizmi. Nema plesa i pjesme za vrijeme korizme.

Korizma zabranjuje igru i zabavu, pa za to razdoblje postoji izreka: *Zvono za zdravo Mariju, svaka cura u svoju avliju*. (Jagetić)

CVJETNICA

Išlo se u crkvu i nosile su se grančice na blagoslov. U selu je bila i procesija za Cvjetnicu, muka se nekada pjevala, danas se čita.

USKRS

Pripreme su počele već u petak, žene su ukrašavale jaja, bojale su ih u olupinama luka, crvenoga najčešće. Ukrašavanje se nazivalo *šaranje jaja voskom* - popisale su točkice, crtice, cvijeće zatim su ih bojale. Pripremanje *šunke* bio je muški posao. Za veće obitelji trebalo je puno više toga pripremiti. Od mesa nije se samo šunka pripremala, već se rezao i *kulen* i *kulinova seka*, a gdje je bilo veliko društvo, nosilo se i prase. Pekao se kruh u krušnoj peći, najčešće se pekao kukuruzni kruh, za blagdane pšenični, ali se pekao i miješani kruh. Pekli su se razni kolači s kvascem kao i za Božić, razne pite, *kuglof*.

Na sam Uskrs bila je rana misa na koju se nosila hrana na blagoslov, nosila se sva hrana na blagoslov, kruh, šunka, kulen, kulinova seka, jaja, mladi luk; velike obitelji imale su veliku košaru. Nekada se posebno na stanu izrađivao pokrov za košaricu u kojoj se nosila hrana na blagoslov u crkvu. Danas se nosi puno manje hrane na blagoslov. Prva misa bila je u 7 sati. Danas se ljudi u selu spore s fratrima koji žele uvesti novi običaj blagoslova hrane večer prije Uskrsa, ali ljudi u selu ne žele mijenjati svoje navade.

Nakon doručka nisu se mrvice od kruha i ljuske od jaja smjele bacati, već se sve pokupilo sa stola i bacalo u vatru.

Djeca su dobivala šarena jaja, ali su se jaja darivala i ostalima. Postojale su razne igre vezane uz uskršnja jaja kao npr. *tucanje jaja*, te bacanje novčića u jaja.

Slavilo se Uskrsnuće, subotom navečer išla je procesija kroz selo, nosilo se *nebo* (baldahin). Uskrsli Isus se zvao u selu *Aleluja* i tamo su dolazili ljudi iz cijele župe.

JURJEVO

Djed od kazivačice, kad je bio dijete, palio je krijesove te su ih preskakivali. Tada se obavljao blagoslov stoke koja je bila puštana u polje.

Toga su dana Srbi kitili zelenjem vrata, a za Hrvate ono predstavlja dan kada se blagoslivlja stoka u polju. Svetom vodom se poprskalo u smjeru četiriju strana svijeta da se narod zaštiti od kuge, gladi, nevremena i rata. (Jagetić)

MARKOVO

Toga je dana svećenik obavljao blagoslov polja. Druga kazivačica navodi da je u nedjelju poslije Markova bio blagoslov zelenila od žita, oltar je bio vani, svaki vjernik je nosio malo zelenila kući.

SVIBANJ

U svibnju se održavaju u crkvi svaku večer *svibanjske pobožnosti*.

SPASOVO

Pred Spasovo su bili proсни molitveni dani, pjevale su se pokorničke pjesme.

DUHOVI

Kako je župna crkva u Gornjim Bogičevcima posvećena Sv. Duhu, toga je dana u selu *kirvaj*. Pripremao se svečani ručak, pekla se pečenica, dolaze gosti i iz drugih župa. Djeca su se ispred crkve vozila na vrtuljcima.

Druga kazivačica navodi da se na drugi dan Duhova kuha juha, meso, sarma, peče se pečenka i dolaze gosti. Uvijek su gosti odnijeli *milošće* - komad pečenke i kolača, zavezano u *culo* (zavezani rubac).

Nekoć su čak za Duhove postavljali četiri sjenice (4 evanđelista!) oko crkve, gdje se kretala procesija. Drugoga dana Duhova je i dan općine. Srbi toga kraja imali su svoj *kirvaj* na Mitrovo. (Jagetić)

TIJELOVO

Najveća procesija se održavala za Tijelovo. Prije rata (Domovinskog) postojao je običaj izgradnje i ukrašavanja sjenica. Drveni četvrtasti okvir ukrasio bi se zelenilom i granama propupalih voćki te bi se u njega stavio kip sveca. Obično je takva sjenica bila veličine 2 x 2 m. Svako mjesto je radilo svoju sjenicu i u stvari je to bilo natjecanje - čija će biti najljepša. Takvi *oltari* bi se okitili ujutro (radili su muškarci), a žene bi ukrasile prozore svojih kuća rađenim *peškirima*, svijećama i slikama svetaca. Procesija je prolazila kroz cijelo selo, no nakon Drugoga svjetskoga rata rata svela se na obilazak oko crkve. Kazivačica navodi da postoji velika želja za obnovom ovoga običaja i da će se on uspostaviti odmah po završetku izgradnje nove mjesne crkve.

Od važnijih crkvenih svetkovina, ali bez posebnih običaja, valja spomenuti *Srce Isusovo* (petak u tjednu nakon Tijelova) i *Srce Marijino* (subota u tjednu nakon Tijelova), kada se selom nosio kip. (Belaj, Biškupić)

VIDOVO

Oko sv. Vida su djevojke postile da bi u snu vidjele mladoženju. (Jagetić)

VELIKA GOSPA

Na taj dan išlo se na Mariju Bisticu (nekad za Malu Gospu, nekad i za Snježnu), na misu. Obavio se Križni put i prespavalo se tamo. Rano je bila misa te su se nakon toga vraćali kući. Ne smije se pjevati dok ne dođu pred crkvu, cijelo popodne se čekalo one koji su otišli u Bisticu, mladež je dolazila po njih, pa su znali i zapjevati. Bivši režim branio je takva slavlja.

SISVETE

Za Sesvete uređuju grobove, a svećenik obavi blagoslov.

SVADBENI OBIČAJI

(Helena Strugar, Danijela Župetić)

Familijom su nazivali samo one krvne srodnike koji su živjeli u istoj kući (otac, mati, djeca), dok se izraz *rodbina* odnosi na širu obitelj, tj. na ostale srodnike u selu i izvan njega. Kazivač je oca nekoć zvao *dada*, a majku *mama*. Oslovljavali su ih u množini. Roditelje svojih roditelja zvali su *bakom* i *didom*, a ovi njih *unucima*. Poznaju i ostale rodbinske nazive - *stric*, *strina*, *ujak*, *ujna*, *teta*, *tetak*, *šogor*, *šogorica*, *jetrva*, *zaova*, *te pastorak*, *pastorka* itd. (Devetak, Roca)

Dosta je brakova sklopljeno unutar sela, ali ima ih i sklopljenih s mještanima sela prema Novskoj (Rajić, Vočarica, Jazavica) i prema Savi (Novi Varoš i Pivare). To su katolička sela i kada se ženilo izvan sela, najčešće u ta. Bilo je malo miješanih brakova i to sada pred rat. Gledalo se, osim na konfesiju, i na materijalni i društveni status budućega bračnog druga, premda su postojale i iznimke. (Devetak, Roca)

Djevojke su se nekoć udavale od 14 godina nadalje, naša se kazivačica udala s 19 godina. Bilo je *cura* koje se nisu udale, njih su zvali *stare frajle*. U obitelji su se djevojke udavale po starosti, znači prvo se morala udati najstarija kći, pa tek onda ostale, ali opet po redu. Ženilo se obično u jesen, od sv. Luke (*ide jesen*, *ide sv. Luka*) do sv. Kate, pa iza Božića do Korizme. Ljeti nije bilo vjenčanja. Govorili bi: *ljetna mlada ne valja*.

Vjenčanje se trebalo obaviti u mladenkinoj crkvi, no to nije bilo niti bitno jer su se obično ženili momci i cure iz istoga sela. Za vrijeme komunizma, kako kažu kazivači, prvo se moralo vjenčati civilno, morali su mladenci dobiti papir

od njih da bi se mogli crkveno vjenčati. Civilno vjenčanje nije bila za njih nikakva svečanost. Postojale su i obvezne *momačke večeri*, ali djevojačke ne.

Subotom se prevozio i djevojčin miraz u mladoženjinu kuću tako da ga svi u selu vide. Miraz se pripremao od rođenja ženskoga djeteta, nazivaju ga *sprema*, a osim obveznoga tekstila on može obuhvaćati i zemlju koja se daruje, krave itd. Mladenkina obitelj jednu godinu prije svadbe kupuje namještaj, primjerice, spavaću sobu ili viseću kuhinju, čime se stvara osnova za budući život mladenaca. (Jagetić)

U djevojčinoj se župi nedjeljom, pod velikom misom, crkveno vjenčava mladi par, a tome prethode tri *ozivanja* budućih mladenaca pod ranom jutarnjom misom. Poslije mise mladenci i svi svatovi plesali su pred crkvom. Zatim su ih odvozili konji (kola s konjima su imali bogatiji), okićeni *peškirimama*. Ovdje nema *čaje*, već *kum* vodi svatove dok *djeveri* paze na red. Nekoć se svadbovalo po kućama, a danas pod šatorima. (Jagetić)

Svatovima se nudila *buklija*, piće za svatove. Mladoženjinim svatovima se podmetala kriva mlada, ali samo jedamput. Svatovi su ostajali kod mladenke do ponoći, a zatim su išli mladoženji.

Danas se svatovi održavaju subotom, običaji su sačuvani, ali se više ne voze kola sa konjima. Ni vjenčanje na općini nije više obvezno, jer su župnici dobili ulogu matičara.

VJEROVANJA (PABIRCI)

(Renata Devetak, Toni Roca)

U mjestu nije bilko lokalnih gatarā, nego bi, ukoliko bi njihovim kravama nestalo mlijeka, išli u Bosansku Gradišku *buli* da ona nekim postupkom stoci povrati mlijeko. Kravi bi mlijeko oduzeo netko od susjeda, a bula ne bi znala pogoditi tko je to točno bio. Obično bi se onda tražilo da se na onoga na koga se sumnjalo baci urok. Bula je, naravno, za sve te postupke ubirala novac. U posjetu tim ženama išlo se potajno, a kada se to pročuje, ide i onaj drugi. Kazivač zna da su tamo išli do god. 1945., dok je on još bio dijete.

U selu nije bilo žena koje su vraćale, ali postojala su neka vjerovanja, kao npr. jedan dan se trebalo postiti i vjerovalo se da ćeš tu noć sanjati muškarca za kojeg ćeš se udati. (Strugar, Župetić)

Pojavu, kada pada kiša i sja sunce, nazivaju *sunčanica* - kažu, *pada sunčanica*. Ne vele, kao u drugim krajevima, da se Cigani žene ili da vile kosu češljaju, ali znaju da je to jako štetno za vinograd i za sve drugo, no za ljude nije.

Znali su za tri kraća toplja jesenska razdoblja, "ljeta": *miholjsko, sisvetsko i martinjsko ljeto*. Naziv *Medare* pak označava dan (8. lipnja, sv. Medardo) koji je najavljiavao četrdesetdnevo razdoblje vedrine odnosno kiša, ovisno o vremenu kakvo je na taj dan.

Stari ljudi pričaju da je selo zadesila i kuga, pa je bio križ ponad sela kako se kuga ne bi vratila. Nisu čuli da bi to bilo kugino groblje.

U slučaju bolesne stoke ljudi su rijetko zvali veterinare, kojih je bilo malo i koji su živjeli u udaljenim mjestima, te su nastojali liječiti svojim tradicionalnim metodama. Za stoku su se znali moliti svetom Antunu, te su se čak održavale mise za zdravlje životinja. (Bender, Pasarić)

Podatci o vjerovanjima kod gradnje kuća bili su oskudni. Katica Zdunić ne zna je li se što stavljalo u temelje buduće kuće da se osigura sreća. Kao i Krstančevi, zna da se na podignuti prvi rog krovišta stavila grana s onoliko *peškira* koliko je bilo *cimermana* (majstora za krovište) i boca pića (najčešće rakija). U novije vrijeme to su mogli biti i kupovni ručnici od frotira. Julka i Ivica Krstanac dodali su da se za zidare na *čošak* kuće stavilo dva peškira. Oni su čuli da se u *čoškove* buduće kuće stavljalo vodu blagoslovljenu na Sv. Tri kralja. Nije se pazilo tko će prvi ući u kuću, niti je bilo posebne svečanosti prigodom useljenja. U sjećanju im je nešto u vezi s klanjem kokoši, ali nisu znali detalje. Također nisu čuli za neka posebne kriterije pri odabiru zamljišta za gradnju kuće. Pri gradnji kuće pomagali su susjedi, odn. *išlo se u zajam, uzajimalo se*. Kada je glavni dio poslova bio dovršen, domaćini su za sve radnike i one koji su pomagali pripremili večeru. (Čuk, Štefiček)

OBNOVA

(Željka Štefiček)

Župa Gornji Bogićevci danas ima oko 2400 stanovnika, od čega je njih 750-ero za vrijeme ovoga rata stiglo iz Banje Luke preko Davora... Danas ta činjenica za doseljene Hrvate iz Banje Luke predstavlja veliki problem (koji nam je spomenut i u Okučanima), jer kod njih uzrokuje neizvjesnost, s obzirom na to da nemaju osjećaj da je pitanje njihova smještaja trajno riješeno.

Za rata je veći dio G. Bogićevaca bio razrušen, čime su svrstani u petu i šestu kategoriju oštećenja. U Goricama 1995. službeno počinje obnova zapadne Slavonije i već iste godine ljudi su se počeli vraćati. Pri obnovi se slijedio prijašnji model nizmoga sela. No dok je prije manji dio kuća bio okrenut užom stranom prema putu ("čelo putu"), danas je to slučaj s većinom obnovljenih kuća u Gornjim Bogićevcima. Pri određivanju kvadrature neki su prošli bolje, a neki lošije, ovisno o zatečenom broju članova kućanstva (35 m² za nositelja

+ 10 m² za ostale članove). Obnova je uključila zidove bez fasade, krov, stolariju i dio namještaja (kuh. elemente, hladnjak, stol, stolce, krevete, ormare). Iako je obnova kuća službeno dovršena, većina ih izgleda nedovršeno, budući da ljudi nemaju novca za žbukanje fasada. Rijetko kojoj kući su ostali stari dijelovi prizemlja. Kod gospođe Zdunić ostao je stari podrum. Kuće su većinom prizemnice, kao što su i prije bile. Raspored prostorija nije bio unaprijed određen i ljudi su na njega mogli utjecati.

Nakon akcije Bljesak, koncem svibnja počela je obnova kuća u zapadnoj Slavoniji. Godine 1996. 95% ljudi vratilo se do 8. mjeseca. Sve je bilo obnovljeno u roku od godinu dana, uz obnovu kuće dobivali su i namještaj, koliko ukućana toliko kreveta i ormara, stolica, te je u to bila uključena i kuhinja. Zadovoljni su kućama, jedini problem su gospodarske zgrade koje nisu ulazile u plan obnove. Svaki povratnik dobivao je 35 kvadrata plus deset kvadrata za svakog člana domaćinstva. U selu je sve bilo 5. i 6. kategorije oštećenja. Danas Gornji Bogičevci imaju oko 1660 žitelja plus oko 750 Banjalučana, znači oko 2400 žitelja. (Župetić, Strugar)

Ljudi su svaštari i bavili se i stočarstvom i ratarstvom, i k tome su radili još i u drvojoj industriji. Sada im te mirovine dobro dođu, jer ne bi imali od čega preživjeti. (Roca)

Donedavno su stanovnici sela dobivali 150 kn po osobi mjesečno, kažu da im je teško, ali su ipak zadovoljni da su živi i da su se vratili kući. Raspored kuća su sami birali pri obnovi, nemaju nikakve primjedbe na te radove. Jedini je problem, npr., što su neki imali prije rata kuću od 150 kvadrata, ostalo ih je samo dvoje i po planu dobili 35 kvadrata + 10. Najbolje su prošli oni koji imaju više članova. Mladići koji su se oženili između 1991.-95. dobivali su kuće, da ne ostaju u gradovima. Većinom su prizemnice u selu. U ulici [Stari kraj] prevladavaju prizemnice, ima tek nekoliko katnica. Kuća kazivačice [Katica Zdunić] je također prizemnica. Obnovljena je na starim temeljima. Kazivačica je zadovoljna obnovom. Naravno da nije kao prije, pogotovo što se tiče namještaja koji je ili dobila od države (dijelove kuhinje te spavaću sobu) ili nabavila rabljeni. No njoj je najvažnije da se je vratila iz prognostva natrag u svoje rodno selo i da je opet na svojem. (Čuk)

Činjenica je da, kada ih se pita jesu li zadovoljni svojim novim domom, ljudi odgovaraju potvrdno i čine se zadovoljnim. Pitanje je koliko je to pravo zadovoljstvo, a koliko zadovoljstvo čovjeka kojemu je sve porušeno, a zatim mu netko izgradi novi dom. Možda se pomalo radi i o strahu da se iskazivanje nezadovoljstva protumači kao nezahvalnost. Bilo kako bilo, sada mi se prvi puta nametnula misao da je i zadovoljstvo relativan pojam. Uz kuće koje su manje-više dovršene, ostao je problem gospodarskih zgrada koje su danas improvizirane. Općenito govoreći, kada se pogledaju segmenti kućanstva

vezani uz gospodarstvo, čini se da su G. Bogičevci danas više spavaonica poput Novoga Zagreba nego pravo selo. Obradive površine su još uvijek velikim dijelom minirane, pa su se ljudi ograničili na vrtove iza kuća, za vlastite potrebe. Domaćih životinja (osim pasa i mačaka) u mjestu nisam vidjela. Kukuruz i vino se ne spremaju, pa tavan i podrum uglavnom služe kao spremišta za sve i svašta (i ponešto rakije). Ljudi su se požalili na nezaposlenost (prije rata većina je, uz rad na zemlji, radila u Okučanima i Novoj Gradiški) i nepoznanica mi je kako danas preživljavaju.

Što se tiče običaja, čini mi se da je poratno razdoblje i “buđenje nacionalnih osjećaja” izvršilo jak utjecaj na svijest stanovnika o potrebi očuvanja tradicije. Trenutno se ulažu veliki naponi u aktiviranje jedne “kulturno - umjetničke” skupine koja bi predstavljala mjesto, ali kao najveća prepreka spominje se činjenica da je ljudima u ratu sve uništeno i da je očuvan tek jedan primjerak nošnje. Gđa Zdunić pokazuje veliku volju i spremnost da se uključi u takvu “duhovnu obnovu”. Ona je također odlučna u tome da se sa svim običajima nastavi u onom obliku u kojem su bili i prije rata, a to znači i prije dolaska fratara (fra Josip Bošnjaković župnik je od veljače 1993.). Konkretno je spomenula svoje inzistiranje za Uskrs ove godine da se hrana nosi na posvetu na jutarnju misu u 7 sati, kao što se i prije nosila, a ne na večernju misu, kao što je to htio fra Bošnjaković. Pritom je pokazala veliku odlučnost u zadržavanju običaja kakvi su i bili, te spremnost da fratre pouči kako se što radilo prije njihova dolaska.

Do Domovinskog rata selo je bilo naseljeno većinskim Hrvatskim stanovništvom, no nakon njega dobilo je mnogo prognanika s područja Bosne. Oni su donijeli svoju kulturu i običaje koje po kazivanju kazivačice vrlo agresivno nameću. (Belaj, Biškupić)

Običaji starinaca su nakon povratka ostali isti, primjerice, slama se nosi u kuću na dan Božića, nosi je u kuću najstarija osoba. Isto tako npr. doručak za Uskrs, mrvice od kruha, ljuske od jaja od blagoslovljene hrane bacali su u vatru.

“Autohtoni” stanovnici sela ne prihvaćaju nikakve promjene u običajima, novi stanovnici sela moraju prihvatiti njihove običaje, primjerice, jelo za Uskrs isključivo se nosi na blagoslov u 7 h ujutro, na sam dan Uskrsa, a ne večer prije, što je pokušao uvesti novi župnik koji je došao zajedno s izbjeglicama iz Bosne. (Meštrović, Strugar, Župetić)

[Ipak nije sve ostalo posve isto:] Danas se svatovi održavaju subotom, običaji su sačuvani, ali se više ne voze kola sa konjima. Ni vjenčanje na općini nije više obvezno, jer su župnici dobili ulogu matičara.

U ovom ratu sve im je bilo uništeno, nošnje, folklor, tek su sada osnovali kulturno društvo. Postoji jedan primjer originalne njihove nošnje u Zagrebu.

Njihova je želja da ponovo pokušaju napraviti od izvornog materijala nošnje. U ratu im je sve bilo je uništeno, nemaju ni jedan primjer nošnje, niti ičega drugoga tkanoga kod kuće. Gospoda Katica ima volju za tkanjem, no nisu u mogućnosti nabaviti tkalački stan.

Kazivačica Katica (Kata) Zdunić r. Karić rođena je 1938. g u Gornjim Bogičevcima. Svoj radni vijek provela je u Okučanima u tvornici *Bio Okučani*. Tijekom Domovinskoga rata živjela je u prognaničkom naselju Kovačevo i u Cerniku. Danas živi sama sa sinom u obiteljskoj kući obnovljenoj od Ministarstva obnove. Kazivačica je vrlo susretljiva i elokventna, znade mnogo o starijim običajima i tradiciji ovoga kraja. Ljuti ju indiferentnost njezinih sumještana prema, kako ona kaže, *onom našem*. Aktivna je u obnovi duhovnog i kulturnog života mjesta, pa je tako naša kazivačica u punom smislu riječi čuvateljica tradicije ovoga prostora. (Belaj, Biškupić)

Crkva je u ratu bila potpuno razrušena, pomoć za gradnju pristigla je i iz Poreča, HDZ grada Poreča sakupio je 92000 kuna za novu crkvu, a pomogli su im i oko unutrašnjeg uređenja kuća. Crkva se gradi na starim temeljima (*kirvaj* za blagdan Duhova), ništa nije nađeno od stare crkve. Stara crkva imala je bogato unutrašnje uređenje, sv. slike, barokno uređenje, ali kažu da izvana nije bila lijepa.

Ipak, čini nam se da smo uspjele uhvatiti današnju atmosferu u G. Bogičevcima. Na pitanje, jesu li zadovoljni, svi su prvo odgovorili potvrdno, možda i iz bojazni da se izražavanje nezadovoljstva ne bi protumačilo kao nezahvalnost. Kućama nitko nije ništa prigovorio, a nezadovoljstvo je uglavnom povezano s gospodarskim zgradama koje su improvizirane i nemaju funkcije koje su nekada imale. Stoga su Gornji Bogičevci danas više spavaonica no selo. Možda je Julka Krstanac najbolje opisala situaciju riječima: *Nema tog svijeta koji je prije bio*. (Ćuk, Štefiček)

[Slično je i u obližnjim Okučanima:]

Danas nastanjeni pretežno izbjeglicama iz Banja Luke, koji žive uglavnom u srpskim kućama. Žive od humanitarne pomoći, malo obrađuju vrtove. Osim iz Banja Luke u Okučanima žive ljudi koji su došli iz Vojvodine i Jajca, dvije obitelji vratile su se u Ilok, Banjalučani se još ne vraćaju. Polja oko Okučana još su uvijek minirana te zbog toga i ovise o humanitarnoj pomoći. Pilana koja je prije rata zapošljavala velik dio stanovništva nije obnovljena nakon Bljeska. U Okučanima postoji samo osnovna škola, te vrtić. U srednju školu djeca idu u Novu Gradišku i Novsku.

Katolička crkva u ratu bila potpuno razrušena, izložbom 2000 umjetnika za crkvu godine 2000 pokušavaju se prikupiti prilozi za gradnju nove crkve na mjestu stare. Za vrijeme rata tamo je bio *plac* (tržnica). (Župetić, Strugar)

Teško je donositi zaključke o jednom mjestu nakon razgovora s nekoliko stanovnika i posjeta koji je trajao nekoliko sati. Ipak, neki dojmovi se stvaraju. Meni osobno se čini da je najveći problem G. Bogičevaca danas taj što njegovi stanovnici u novonastaloj situaciji (ma koliko se ona trudila oponašati staru) ne vide svoju novu ulogu. U toj novonastaloj situaciji izostale su “novonastale” mogućnosti. Od nekadašnjih seljaka sa zemljom ostala je (minirana) zemlja bez seljaka i nekako imam dojam da su zaboravljeni i ta zemlja i ti ljudi. Upravo zato mi se čini da bi nazivanje G. Bogičevaca *selom* bilo više plodom želja nego stvarnoga stanja.

GORNJI BOGIČEVCI — SKIZZEN FÜR DIE MONOGRAPHIE EINER VERNICHTETEN SIEDLUNG

Zusammenfassung

Einige Studenten übten in April 1999 im Rahmen des Seminars für allgemeine Ethnologie Feldforschung in extremen Verhältnissen. Die Wunden, welche der Krieg, in dem das ganze Dorf buchstäblich ausradiert wurde und die Einwohner ihre Heime verlassen mussten, hinterlassen hat, waren noch ganz frisch. Das Ziel war deshalb nicht die Sammlung selbst, sondern das Zurechtfinden in solchen Situationen. Trotzdem (und teilweise auch gerade deshalb) schien mir das gesammelte häterogene Material der Veröffentlichung wert.

Gornji Bogičevci waren eines der ersten Dörfer, welche der junge kroatische Staat gleich nach der Befreiung 1996 planmässig wiederaufbauen half. Die Einwohner fanden sich in einer neuen Lage: sie bekamen neue Häuser, durften aber wegen der minierten Felder ihrer bäuerlichen Arbeit nicht nachgehen. Dazu kamen auch Vertriebene und Flüchtlinge aus Bosnien, die ihre Gewohnheiten mit sich brachten und sie auch praktizieren wollten. Man musste sich auf die neue Lage zuerst anpassen. Somit sind diese Aufzeichnungen Dokumente einer wirren, schwierigen und noch immer traurigen Zeit.

Die Studenten teilten sich zwar vorher die Themen, es zeigte sich jedoch bald, dass die Emotionen die Informanten schnell auf andere Gedanken führten. Deshalb musste ich das gesammelte Material so redigieren, dass ich neue Kapitel konstruierte, in die ich dann die Aufzeichnungen mehrerer Studenten einschloss.